

ուանք մը զգաց Չերազ, եւ առանց վերապահութեան բաշխելոց **Ալոնք** եւ **Քղթակցութեամբ** շարունակեց պահել իր սրտակցութիւնը Ս. Յակոբի հետ:

Ազգապաշտումի Գ. Մատեն օրինակ մը նուէր դրկած էինք իրեն որ այդ առթիւ հետեւեալ նամակը (1028 Փետր. 11 թուակիր) գրած էր. — ասիկա իր վերջին նամակն եղաւ ինծի:

37, Rue Breteuil, Marseille

11, 2. 28

Գերաշնորհ Հայր եւ Գերազնիւ բարիկամ:

Շնորհակալութեամբ ստացայ ձեր վերջին նամակն ու Օրմանեան **Ազգապաշտումի Գ.** Մասը, հսկայ գործ որ պատիւ կը բերէ Ձեր բոլորանուէր հագողութեան, ինչպէս նաեւ Սուրբ Յակոբեանց տրպարանին:

Հիւանդութիւնս եւ տեսողութեանս ակարացումը հազիւ ներքցին ինձ կարգալայն ստուար հասարկն մի փոքր մասը: Զգիւնեմ թէ ե՛րբ պիտի կարենամ աւարտել, մանաւանդ որ բաւական զրազած եմ **Ազգային Խնդիրներէն** յետոյ Փարիզ հրատարակուելիք վերբերովս: Գուցէ առիթ ունենամ խօսիլ **Ազգապաշտումին** ալ վրայ: Եսկայն կարճ յորդանան, զոր այսօր ստացած **Սիւնիս** մէջ հրատարակուած տեսաւ, կ'այսլանէ հայ ժողովուրդին թէ ո՞րքան բարձր կ'զնահատի մեր ազգային եկեղեցին եւ **Սիւնի** խմբագրութիւնը:

Խեղճ եղբօրս մահուան առթիւ Ձեր Սրբազնութեան յայտնած վշտակցութիւնը շնորհապարտ կ'ընէ զիս: Մտաւորականներու արքային զոհերէն է նա, դժբախտ Կոմիտաս վարդապետին պէս:

Երբ իր փեսան, **Գ. Վաղարշ Գորեան** (12. Rue Agha Tcheshmé, Péra, Constantinople), տեղեկագրեց ինձ եղբօրս մահը, պատասխանիս մէջ յայտնեցի թէ երուսաղէմի վանքին խոստացած եմ լրագրիս **Մտաւորականներու արքային** զոհերէն է: Իր կինը (Օր. Շարէ Չերազ) եւ ասոր եղբայրը, **Գ. Լեւոն Չերազ**, որոնք միասեղ կ'ապրին, խնայան այս կտակըս: Հոս ալ միւս եղբորդիս, **Գ. Ներսէս Չերազ** (111, Rue Terrugle, Marseille), խնայաւ որոշումս, եւ խոստացաւ գործադրել, մահէն յետոյ: Վահան հայրենասէր եղբորդիս, զոր Պօլշէփիները վերջերս արտօրեցին Լէնինականէն, զիսէ արդէն:

Փարիզի նորահաստատ Հայ Մատենադարանի վարչութիւնը ինչորեց ինէ Armenia-L'Arménieի հաւաքածոն: Մերժեցի, յայտնելով թէ երուսաղէմի վանքին խոստացած եմ:

Երկար եւ փառաւոր կեանք մաղթելով Ձեր Սրբազնութեան, կ'մնամ յարգալից զգացումներով:

Ձեր խոնարհ ծառան ու որդին

Միհրա Չերազ

Մահուր մաղ, անձնուէ հայտդի Քու հայրենասիրտիւնդ սեւեռնի մը խանդավառեց: Միշտ պիտի յիշուի Գուն ազգիկ մէջ:

Օրհնեալ ըլլալ յիշատկդ:

Բ. Ե.

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

L'ARMÉNIE
ET LE PROCHE ORIENT (*)

ՀԱՅ ԱԶԳԻՆ

ՍԱՐԴԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԾԱԳՈՒՄԸ

Այժմ Արեւմտեան Ասիա բնակող բոլոր ժողովուրդներուն պէս, Հայերն ալ տարբեր գեղերէ խառնուրդ մըն են: Հայեր ս'ըջաի ալ Մոսսուր Արեւելիի ուրիշ ժողովուրդներու շաւեղէն աւելի համազգի (homogène) եղած ըլլան, բայց անոնց մեծամասնութիւնը կ'արտայայտեն դիւրութեամբ համաշխարհային նկարագիրները, որ կոչուած են մոսսուր-ասիական տիպ (արմէոիք) կամ պարզապէս հայ:

Այս տիպն ունեցող անձնակերպութեանս հետեւեալներն են: Կարճագլուխ (brachycéphale, ind. 85-87) առ երկու մասնուոր զիմերով, այսինքն գանկին ետեր (occiput) տափակ է այնպէս որ ուղիղ զիմ մը կը կազմէ ծոծրակին հետ, եւ բացառիկ կերպով բարձր է ականջին եւ գլխու զգալի միջոցը: Այս յօրինուածքին պատճառաւ, զանկը առանց շատ մեծ ծաւալ մը ունենալով կրնայ պարտնակել բաւական խոտոր ուղեղ մը: Գլխի երկար է եւ ճեղ (ind. fac. 92-94): Բարակ էրբ մտնէ ծայրով եւ բիշ մը կը, բարձր հակասի հետ միեւնոյն շիտակ զիմի վրայ է, հակաս մը որ միջակորէն լայն է եւ շեղ (oblique): Միշտ որ բնդհանրապէս ազգիկ է (fiable), դէմքին վարի մասին կողմնակի փախուսիկ զիմ մը կուտայ: Երեսին գոյնը փայլուն թուի է, աւելին այրածի պէս, աչքեր սեւակ, մազեր մրգային կակուղ, վիշկէ եւ նոյն իսկ զանգուր, շատ առանց, նոյնպէս մօրմբ: Այս ցեղը որ ծանօթ է իր կենսական գործերմբ եւ իր նշանակելի բեղմնաւորութեամբ, սրբաւորուած է Արեւմտեան Ասիայ մէջ եւ կը ներկայացնէ կարեւոր տարբեր մը այն ժողովուրդներու մէջ որոնք կը բնակին Փոքր-Ասիայ, Կովկաս, Միջագետք, Սիւրիա, Պաղեստին եւ Հիւսիսային Արաբիա: Այս ցեղին հետեւը կը գտնուին նաեւ Արեւել, Պարսկաստան եւ մինչեւ իսկ Հնդկաստան:

Այս ցեղը շատ մեծ նմանութենէն ունի **տիմարիք** կոչուած ցեղին հետ, այնպէս որ գրեթէ անկարելի է զանազանել զանոնք իրարմէ, եւ հետեւաբար պէտք է զանոնք եկաշէ միեւնոյն բունին երկու ուսերը: **Տիմարիք** ցեղը շատ անգամ խառնուած (croisé) է եւրոպական ցեղերու հետ եւ հարմարուած է Պալմաններու (Alpes maritimes), Ալպայի, Մոնթենիքի, Հեղեկովի, Պանիոյ, Սերպիոյ եւ Խուսիոյ մէջ: Այս ցեղն է որ հիմը կը կազմէ այդ երկիրներու բոլոր հարաւային Սլաւ ժողովուրդներուն (բացի Պալմաններէն որոնք աւելի ետքը եկած են եւ փխմական ծագում ունին): Այս ցեղը կը գտնուի նաեւ Քարաբաքեան լեռներու եւ Թրանսկովկասեան Ալպաններուն մէջ, զիւրեցան կը զրք-

(*) Տես ՍԻՈՆ, Թիւ 4, էջ 122:

նույն նաեւ Աւսրիոյ, Հարաւային Գերմանիոյ, Զեյսլաւսլաւիոյ մէջ, ապիւն անդին Զալցբերկոյ մէջ, իսպանիոյ Հիսպանիոյ կողմը, ժողովուրդի հարաւը եւ կեդրոնը, ինչպէս նաեւ Արեւմտիոյ մէջ:

Բ. V. Lushan եւ անոր նետ ուրիշներ ալ կը պնդեն որ հայ ցեղը բնիկն է Փոքր-Ասիոյ, ուրիշ ան հաստատար տեմական ցուած է ամէն ուղղութեամբ: Աւելի նորադոյն ժամանակներուն է որ հարաւէն եկած թուի երկարապոլսի եւ դեղձան հօտի՛մ տարբեր խառնուած են անոր հետ: Երբ ընդունուի այս վարկածը, այն ասեմ պէ՛տ է ենթադրել թէ **Տիւրքիներ** վաղուց զաղրած են Փոքր-Ասիայէն դէպի Պալմիրէն քերտակով եւ անկից ալ Հարաւային Եւրոպա, եւ թէ անմիջապէս ետէն ալ հնդեւրոպական ժողովուրդներու զաղրութեան տեղի ունեցան այլեւայլ ուղղութեամբ, ինչպէս Փուլգաղիէ, Հայկ, Տէրէք եւ ուրիշ քրական ցեղեր: Երկար ասեմ սա համարումը կար թէ այս բոլոր նկատարակներ կամ «հնդկ-գերմանականներ» կը պատկանէին հիւսիսային ցեղերու, որ դեղձան են եւ երկարապոլս, եւ թէ այս երկարապոլս, վաղուց անհետացան բնուէրով բուն հեղուի հայտնաբերու հետ, միւս կողմէն պահելով իրենց լեզուն: Բայց խիստ կասկածելի կը թուի ասիկա: Նախ անոր համար որ այն ժողովուրդներ որ հնդ-Եւրոպական լեզուներ կը խօսէին շատ այլապէս ցեղերու կը պատկանէին, եւ որոնք բայց ինքեմ մեծաւ մասամբ սաստիկ այլախոխում էին: Եւ յետոյ շատ անհամաձայն է որ Պալմիրէն քերտակովէն եկող եւ երկարապոլս **տիւրքիներ** բնական հեղու լեզուն խոսող ժողովուրդ մը հօտի՛մ ծագում ունեցած ըլլայ: Ընդհակառակն լուրջ պատահաներ կան կարծելու թէ այն զաղրականներ որ Քրիստոսէ 2000 տարի յատա՞յ զաղրեցին թէ՛ Փոքր Ասիոյ (որ 1900 ինչ լայնագոյն ազգասոմներ, որոնք հասանաբար հնդ-Եւրոպական ցեղեր էին, սեփականագործ ըրին երկայնագոյն Տրովադաղիները), թէ՛ Բալանասան, կը պատկանին կարնագոլսի ժողովն:

Փայով Հայաստանի, այժմ գիտենք թէ կարնագոլսի հայտնաբեր զեղէն յառաջ երկայնագոլսի ցեղ մը բնական է նոն շարէ եւ պղինձէ դարեուն: Երեւանի քանդաւանին մէջ եւ տեսայ այս վաղնչական ժամանակներէն մնացած զանկեր որ բոլորովին անվիճելի կերպով երկարապոլս են: Միայն երկարի դարուն է որ գերեզմաններու մէջ կը գտնուին կարնագոլսի զանկեր: Երեւանի քանդաւանին սփռէն Պ. Ե. Լայպեան, հարպայալիսի շրջանակին մէջ Կեօֆայ իննի մաս, 500է աւելի գերեզմաններ հետազոտած է որոնց մեծ մասը պրորնի դարուն: Այդ գերեզմաններու մէջ կային ժողովրդ երկարապոլսի զանկեր (ind. 65, 3-73, 9): Կրեւելի թէ նաեւ Վրաստանի եւ Կովկասի այն մասին մէջ, որ կը տարածուի Քուրդանէն մինչեւ Փոքր-Ասիոյ արեւելեան կողմեր, նոյն երկարապոլսի ցեղն է որ կազմած է բուն ժողովուրդը մինչեւ կարնագոլսի յալիսակողներուն համարը:

Հայ մասնագէտներու կարծիքով երկարապոլսիներու գերիկները սկսած հազարի Ի-րդ դարէն ինչ ետէր Դ. Բ., եւ արդէն Ժ-րդ դարուն երկիր բնակաւորուած էր կարնագոլսիներով^(*), Հուսանաբար այս յիշա-

փոխարինը զաղաղայեցաւ երկարի ներմուծումին, երկարի զեմներու շինութեան յառաջացումին որ Փոքր Ասիոյ կարնագոլսի հայտնաբերումն ընձեռեցին լուրջ առաւելութիւն մը երկարապոլսի եւ աւելի պզտիկ մարդոց վրայ, որ պղինձը միայն կը հանձնային: Պէ՛տ է նշանակել որ աւելի ետք Խալդէ (Khaldes), ինչպէս նաեւ Խալիքներ (Khalybes) հարաւը էին դարբնելու եւ մետաղագործելու արտեսին մէջ:

Խալդէի է այնպէս նկատել որ Հայաստանի եւ Կովկասի այս երկարապոլսի հին բնակիչներ կը պատկանէին միեւնոյն արմատի մը, որուն կը կցուի միջերկեւէն ցեղը որ կոչուած է նաեւ ամբան ցեղ^(*), բխանդ եւ հասեմասարաւ կարնանապալ եւ բարակ: Այս ցեղը իր ծագումով, կը բու՛նէ Միջերկրականի բոլոր աւազանը, Եփրատ, Հիսպանիոյ Ալիքիէ, Կրեւէ, Բալանասանի հարաւը, կղիներու մեծ մասը եւ նոյն իսկ աւելի հեռաները դէպի արեւմուտք: Ասիոյ մէջ ալ կը հասներ Արաքիս եւ արեւելք՝ մինչեւ Պարսկաստան եւ Ալգանիսան: Արաքիս եւ սեմական շատ մը հին ցեղեր անկէ ստեղծ են, ինչպէս նաեւ Պաղեստին զաղրող Խաւիլայի եւ հաւանաբար Փիւնիկիէն: Հիսպանի արաբական տոհմեր, Տրովադիներ, Մարոնիքի եւայլն, մեծ համեմատութեամբ հայտնաբեր արիւն ունին: Ասիկա մասնաւորապէս կը պատկանէ Հրեաներուն, որք այս ազգակցութեան կը պատկանէ իրենց կողմէն իրք իրք եւ յանրապի իրենց սեմական կոչուած երեւոյթը: Երկար զանկերու կը հանգիստին Փոքր-Ասիոյ եզերները, Տրովադա, Քրիստոսէ 3000 տարի յառաջ, բայց չենք գիտեր թէ ի՞նչ չափով ասոնք բնականներ են ուրիշ երկիրներ ալ, եւ սակայն զիստով որ անոնք վաղեմի ժամանակներէն արդէն լայնուէն տարածուած էին արեւելք եւ արեւմուտք, իրտունք ունին կարծելու թէ այն ասեմներ անոնք մը ասեմ են Փոքր-Ասիոյ ներքեր եւ Միւրիս: Բայց դեռ այդ երկիրն անստացանական հարաբերութեան եւ գերեզմաններուն մէջ կանոնաւոր հետազոտութիւններ չեն կատարուած, որոնք միայն պիտի լուսաբանէին հարցը:

Թէ հիբրի հարաւանականներուն մէջ դիտուած քաղաքներ եւ աստուածներ հայտնաբեր են, M. Lushanի կարծածին պէս այնչափ կարեւորութիւն չունի: Ստուգի այդ յիշատակարաններ բնական ետէն ժամանակի գործեր են եւ քոյ չեն տար ենթադրել որ արեւմտեւր արդէն տեղի ունեցած ըլլայ: Ասկից զատ ասոնք կը ներկայացնեն տարազեղ զատակարգին մարդիկ, եւ մենք գիտենք որ հնդ-Եւրոպական զաղրականներ էին անոնք:

Մօտաւոր Արեւելի թիւրքական ժողովուրդներուն մէջ Lushanի կողմէն կատարուած նորադոյն ընկերութեան համաձայն, կը հանգիստին բազմաթիւ անհամաձայնութիւն եւ երկարապոլսի կարգաւորումով, բայց շատ աւելի տրամադրական է զանոնք նկատել միջերկեւէն ցեղէն նախնական ժողովուրդի մը վերջամասնաբանութեան թէ կարծել որ ասոնք աւելի ետէն ժամանակի մը մէջ մասնաբաժնի երկիր, հակառակ դրացի երկիրներուն մէջ անցած դարձածին այսինքն՝ Հայաստանի, Վրաստանի, Տրովադայի, Կրեւէի, Եւրոպայի մէջ: Եւ սակայն ինչպէս գիտէնք ալ որ դէ՛-Քրիստոսէ երեսուն դար յառաջ եւ աւելի ետք, սամիւրեան յիշատակարաններու վրայ կը տեսնուին Մուսուլման եւ Սեմական, որոնց առաջնիւններ կը գա-

(*) Ըստ տեղեկութեան Էյմիլիոնի գիտութեանց կանալին Մասնադարմանապէ Տօք. Ս. Տէր-Յակոբեանի:

(*) Cf. Halfdan Bryn, Les races d'hommes et leur développement, page 125, Oslo, 1925.

նազանուին իրենց հայասիպ դեմով, արծիսի քիթով, իսկ նախան եւ յանախ ծնօք դեղի ներս (*)։ Բայց զուրկ չունի հայկական խալիս կարն ու բարձր ձեւը եւ աւելի երկար է կարծես։ Ի՞նչ տարադրիւն կարելի է ընծայել այս դիտողութիւններուն։ Դժուար է բան մը բռնել։ Ասոր վտարակն, շատ ալ կարեւորութիւն պէտք չէ թալ միեւնոյն խալի նմայեցեալն, որոնց կը հանդիպինք ասորական հարաւանդակներու վրայ, վասն զի շատ կարելի է որ Ասորեասանի բազառութիւնը հիմնուած ըլլայ Փոքր-Ասիոյ Միլլանդիներէն։

Զենք գիտէր թէ ի՞նչ եղաւ նոյն կարեւորութիւն ժողովուրդը, որ՝ երկաթի դարաւ արեւոյշիմ՝ Բայաւսանի երկարազարկները, բայց կարելի է խորհիլ թէ նայիւրեմն ասոր մասը կը կազմէին։ Անոնք ժողովուրդը դարաւ ասորական արեւմտագործութիւններու մէջ յիշուած են իրեն ընտելիները հարաւային Հայաստանին, Ուրմիոյ եւ Վանի լիներուն միջեւ։ Աւելի ետքը, կը տեսնենք թէ ասանց կողմին կ'երեւին խալիք։ Այս բոլոր ժողովուրդները, ասանց բազառութեան, արեւմտահայկական պիտի ըլլան։ Հարաւանդակի մը վրայ, որ խալիքն ունի պատշաճութիւն մը կը երեւցնային։ — այսինքն Ասորեասանի բազառը Սաղմանասար Գ. ի պղինձէ տախտակին վրայ, Բալաւաշի դրան վրայ, Քիւրաստէ 860-825 թուի յառաջ—երկու տեսակ մարդիկ կը տեսնուին, բարձրահասակներ եւ քրտիներ, եւ այնպէս կ'երեւին թէ այս վերջինները ասորիներուն պատշաճութեան ներքեւ են միշտ (*)։ Անոնք ասիկա կը հաշուենք թէ ասնց մը իրարմէ զոռ երկու ցեղեր կային. սիրապետող ցեղ մը, հաւանաբար կարեւորութիւն եւ բարձրամասնակ, եւ հայասիպ ցեղ մը, աւելի կարն վերջիններէն երկարազանց ինչ ընտելիներու, որ յետոյ անհետացան ասանց հետ մը բոլոր այժմեան ժողովուրդի մէջ։

խալիքներ ետք, զիստուրպէս Քիւրաստէ 2. դար յառաջ. արեւելիկն հայ գաղթականութիւն մըն ալ եկաւ։ Անոնք ալ հայասիպ ցեղին կը պատկանէին, բայց իրենց լեզուն հնդ-Եւրոպական էր։ Յայտնի է որ իրենց

նախնիքը պատճառեան քերականութիւն կ'ընէին Փոքր-Ասիոյ մէջ, քերես Թեաւայիայէն, որ մինչեւ հիմայ կայ զինարեան ցեղը։ Անոնք Փոքր-Ասիոյ ժողովուրդներուն հետ խառնուեցան Կասպովիկոյ մէջ, որ իրենց պէս կարեւորութիւն հայասիպներ էին, եւ հաշուառաբար խառնուեցան նաեւ Տէրեմեաւ, Կիսմէրեաններու եւ ուրիշ հնդ-Եւրոպական ցեղերու հետ, որոնցմէ անոնք չափով մը հորիմ արեւմտեան ունէին հարկաւ։ Այս եւ անկախաւոր է որ Հայք եւ Փոքրասիական Եւրոպան ձգելէ յառաջ խառնուեցան մը ունեցած են, Կասպէս անոնք Հայեր (սինարի) էին, բայց ինչ ինչ հորիմ ընդ մզումներով (infiltration), քեպէտեւ կարելի չըլլայ ժողովուրդներէն թէ ասանց եւ թէ արդեան ազդեցութիւնները, որոնք քերես անոնց մէջ կը գտնուին, շատ ետքը երեւան եկած ըլլան։ Այս նկարին վերաբերումով պէտք է հաշուել որ Luschaiի կողմէն Քիւրաստանի լեռնային մասերուն մէջ ընտելած Քիւրեմեան կ'ընդգրկուէին, փայլուն աչքերով եւ երկար զանգով։ Բայց այս Քիւրեմեան, քս ամենայն հաւանականութեան, հաւանաբար աւելի ետքը գաղթած են, հայազգի ժողովուրդէն շատ ետք։

Այստեղմէն այնչափ պէտք է հաստատել թէ բոլոր ցեղեր եւ ժողովուրդներ որ այսօր կ'ովկասեան լեզուներ կը խօսին այս լեռներուն թէ՛ հիւսիսը եւ թէ՛ հարաւը, ասանց բազառութեան կարն զանկ ունին եւ աւելի կամ նուազ չափով կը մօտենան հայ խալիքին։ Անոնք անտարակոյս երկիր մտած են երկարազարկ ինչ ընտելիներէն ետքը եւ արեւմտած են զանոնք։ Անոնց լեզուները ո՛չ հնդեւրոպական լեզուներու կը պատկանին, ո՛չ ալ անտարակոյս լեզուներու, բայց կարելի է որ անոնք կը պատկանին Փոքր-Ասիոյ ինչ լեզուներուն, որոնց հետ մէկ խումբ կը կազմէ։ Երեւոյթներուն հայեւորով կարեւորութիւն հայասիպ ժողովուրդներ շատ վաղեմի ժամանակներէ ի վեր հաստատուած էին արեւմտեան Ասիոյ մէջ եւ կրնայ ըլլալ որ հոն իրենց մօտերը գտնուէին երկարազարկ ցեղէն ուրիշ ժողովուրդներ ալ։ Ասիոյ զանազան ցեղերէն քերականութիւն ուրիշներ ալ եկան հոն, որք ժողովուրդ հայկականութեան էին եւ հնդեւրոպական լեզու կը խօսէին։

ՏԳԹ. ՆԱՆՏԻՆ Էջ 262-268 Թրքմ. Բ. Ե.

(*) St'a Lehmann—Haupt, Armenien und Jettel, Ա. հասար, էջ 306, եւ Բ. հասար, էջ 681.

ՀԱՅ ԿԻՆ

Տիկ. Հայկանուշ Մարք, իր ՀԱՅ ԿԻՆ Կիսամասկայ հանդէսին Ապրիլ Թիւր ծայրէծայր նուիրած է ԴԱՍԻՍՏՐԱՓԱՌԻԹԵԱՆ, որուն վրայ խնամուած ուսումնասիրութիւններ ունին Բրոք. Սթ. Յակոբեան, Օր. Արտա Սկառեան, Յ. Թ. Հինդլեան, Օր. Մատի ժամկոչեան, Սթ. Նիկողոսեան, Օր. Զապէլ Պերպլեան, Ա. Մեսրոպեան, Տիկ. Աննա Շահլամեան, Սէթ Արսէնեան, Յակոբ Յրեւոյեան։

ՀԱՅ ԿԻՆը շատ թանկագին էջեր մը կ'աւելցնէ իր հաւաքածոյին վրայ, հրատարակելով մասնագէտ եւ փորձառու գաստիարակներու կարծիքները գաստիարակութեան մասին, որ հայ ժողովուրդի տեսակէտէն դիտուած ատեն անշուշտ կը շարժէ մասնաւոր հետաքրքրութիւն։ Ի՞նչ է այժմ եւ ի՞նչ պիտի ըլլայ հայ ժողովուրդի գաւառներուն դաստիարակութեան սկզբունքը եւ միջոցը, երբ այս ժողովուրդը սփռուած է աշխարհի ամէն կողմ եւ կ'ապրի աշխարհ միջավայրներու մէջ եւ աշխարհի ազդակներու տակ։ Ահա՛ լուծուիլիք դժուարին խնդիրը։